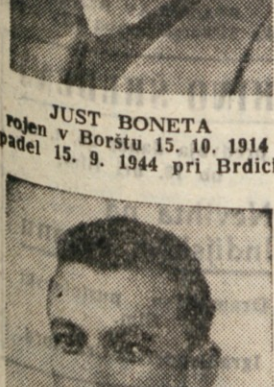
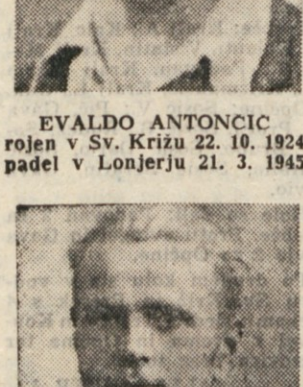

OB DESETI OBLETNICI ZMAGE NAD NACIFAŠIZMOM

SPOMNIMO
se naših padlihBRUNO GERLANEC
rojen v Trstu 26. 6. 1912
umrl 21. 9. 1944 (Rizarna)UGO BIASOLI
rojen v Devinu 2. 4. 1924
padel 26. 11. 1944GIORGIO BENSA
rojen v Trstu 19. 5. 1920
oben 29. 5. 1944 na ProsekuDARKO BOGATEC
rojen v Sv. Križu 29. 5. 1922
padel 2. 5. 1944 v DrvaruSTELIO SVAGELJ
rojen v Trstu 22. 3. 1924
pogrešan od 3. 7. 1944JOLANDA BRAU-SAVA
rojena na Opčinah 23. 9. 1927
padla 5. 4. 1945 v CerknemJUST BONETA
rojen v Borstu 15. 10. 1914
padel 15. 9. 1944 pri BrdiciEVALDO ANTONCIC
rojen v Sv. Križu 22. 10. 1924
padel v Lonjeru 21. 3. 1945IVAN STOKA
rojen na Kontovelu 23. 8. 1914
padel 23. 9. 1943 pri CernichJOSIP MARTINCIC
rojen v Trstu 13. 2. 1910
umrl 23. 2. 1945 v DachauJOSIP FABRIS
rojen v Sv. Petru ob Soci 11.
11. 1896, pogrešan od 8. 12. 1943IVAN PIPAN
rojen v Vižovljah 6. 8. 1926
padel 2. 12. 1944GUIDO PREMUR
rojen v Trstu 24. 2. 1912
umrl 8. 12. 1944 v DachauALBERT PERIC
rojen v Slivnem 2. 5. 1927
padel 12. 12. 1944V vojaških enotah Komande mesta
se je borilo sedem tisoč Tržačanov

Tudi zadnji poizkus za enotno borbo vseh tržaških antifašističnih sil je propadel zaradi nacionalističnih tendenc v vodstvu CLN

V začetku aprila se je začela splošna zaključna ofenziva proti hitlerjevski Nemčiji. Zavezniki so bili že prekoračili Siegfriedovo linijo in Rdeča armada je bila komaj 100 km od Berlina. Jugoslovanska osvobodilna vojska je naglo napredovala ob dalmatinski obali, iz česar se je dalo sklepati, da bo ob tesnem sodelovanju s tržaškimi, primorskimi in istrskimi partizanskimi formacijami, osvoboditev tudi Primorske, Istre in Trsta v kratkem zaključena.

S tem v zvezi so tudi tržaške italijanske in slovenske antifašistične organizacije pohitele s pripravi na oborožen upor v Trstu in za prevzem upravne in politične oblasti v mestu samem.

Komanda mesta Trst je bila v stalni pripravljenosti. O poteku vojaških in političnih dogodkov so prebivalstvo obveščali z razdeljevanjem in razširjanjem letakov. Kljub terorju in najrazličnejšim policijam, so se tedaj v mestu vršili številni sestanki, katerih se je udeležilo tudi po 50 in več oseb hkrati.

V zvezi s prevzemom oblasti, so sklenili ustanoviti izvršni odbor vseh slovenskih in italijanskih protifašističnih organizacij, ki naj bi bil do rednih volitev najvišji mestni upravni organ.

Ta položaj je odločilno vplival tudi na zadržanje reakcije v Trstu. Ko je bilo že povsem jasno, da se blizu dokončni poraz nacistov in fašistov, je reakcija skušala rešiti svoje položaje. Računala je, da bo ob nemškem polumu prevzela civilno in vojaško oblast v mestu s tem, da se bo poslužila oboroženih sil, ki so bile v službi okupatorja, namreč: Guardie civiche, XMAS, policije iz U. Bosco in XXX. Ottobre, republikanske vojske in raznih milic itd., in da bo tako sprejela zavezniško vojsko in se predstavila kot sila, ki naj bi prispevala k zavezniški stvari.

Priznati je treba, da je reakcija ravnila zelo spretno. Da bi dosegla svoj cilj, se je poslužila dveh svojih organizacij, namreč Odbora za javno varnost, ki sta mu načelovalala kolaboracionista prefekt Cocceani in župan Pagnini, na drugi strani pa tako imenovana CLN, ki je sicer vključevala večino iskrenih protifašistov, a ki ni mogel razviti širše oborožene borbe proti nacifasizmu, kar ni mogel, iz nacionalističnih razlogov, vzpostaviti borbenega zavezništva z edino dejansko učinkovito borbeno slovensko in italijansko partizansko organizacijo.

Iz omenjenih nacionalističnih razlogov je obstajalo najtesnejše sodelovanje med omenjenim kolaboracionističnim Odborom za javno varnost, CLN in Guardie civiche, ki sta jo prefekt Cocceani in župan Pagnini osnovala v podporo nemški vojski, da bi pomagala vdrževati ured v mestu in pomagala pri protiletalski zaščiti pred zavezniškimi napadi, v tako imenovanih »arrestelamentih« v mestnih delavskih predelih, po kraskih vseh itd. Ista Guardia civica je ujeta tudi štiri znane italijanske mladence, ki so zagazali nemško garažo v Ul. Massimo D'Azeglio in ki so jih nato Nemci obesili v isti ulici.

Kljub tem očitnim manevrom in dejstvu, da so bili tedaj zmanj vsi poskusi Osvobodilne fronte in KPI, da bi dosegli aktivno sodelovanje s CLN v antifašistični borbi, se je v ta namen v noči od 12. na 13. aprila vršil skupen sestanek. Tega sestanka so se udeležili predstavniki OF, Delavske enotnosti, KPI, AFZ, Italijanskih antifašističnih žena, Slovenske in italijanske antifašistične mladine in Neodvisnih demokratov. Ti zadnji so predstavljali tiste italijanske Tržačane, ki so skozi tri leta letala nemške partizanske brigade in gmočno podpirali italijanske partizanske brigade in bataljone, ki so se borili na Gorškem, v Vipavski dolini in Istri. Tega sestanka se je udeležilo tudi tržaški CLN. Zanimiva je okoliščina, da sta se tega sestanka udeležila samo dva predstavnika akcijske stranke, medtem ko so predstavniki ostalih strank v okviru CLN izostali.

Na tem sestanku bi morali sklepati: 1. o brezkomunistični borbi proti nacifasizmu in 2. o ustanovitvi slovensko-italijanskega antifašističnega izvršnega odbora. Ti sklepi so bili sicer odobreni, a brez udeležbe predstavnikov CLN, ker so iz nacionalističnih razlogov odklonili svoje sodelovanje.

Z razvojem položaja na bojiščih so se tudi v Trstu bližali dnevi oborožene ljudske ustaje. Ze v januarju 1945 je bilo mesto razdeljeno v štiri operativne sektorje, ki je vsak

imel svojega komandanta. Ti sektorji so bili predvsem vojaškega značaja in so bili podrejeni Komandi mesta. Sredi aprila je Komanda mesta razpodela z več tisoč oboroženih ljudi: V tem razdelitvi so vojaške enote razporeževale sovražne formacije, vršile sabotaže, napise akcije in razširjale letake; hkrati so tudi poskrbele, da so se izjavili načrti okupatorja, ki je hotel prepeljati v Nemčijo opremo tržaške industrije.

Medtem ko sta se Cocceani in Pagnini dogovorila z nemškimi poveljstvom, da se bodo Nemci predali samo poveljniki zavezniških sil, katerih prihod bodo Nemci dočakali oboroženi v svojih vojašnicah, je Komanda mesta dolocila 27. april za začetek splošne ustaje. 28. aprila se je Komanda mesta preselila v IV. sektor, na Kolonkovec. Ob 16. uri so se začele prve splošne vojaške operacije. Tr-

žaške organizirane vojaške enote iz sektorskih in tovarniških poveljstev so z orožjem, ki so si ga že prej preskrbele, začele z obsežnimi vojaškimi akcijami proti nemškim postojankam in proti postojankam vseh kolaboracionističnih sil in se kar sproti oboroževale. Vedeti namreč moramo, da je zaradi stalnega dotoka borcev orožja primanjlovalo in borci so ga kar med borbami jemali sovražniku in ga začeli uporabljati.

Manjše nemške in kolaboracionistične postojanke v središču in na periferiji so se pod udarci teh oboroženih sil kar rušile in del mostov se je zatekel v večje nemške postojanke, del pa se jih je predal in v noči na 1. maj, ko so prišle v Trst že prve enote jugoslovanske ljudske armade, je bilo v Trstu le nekaj močnih nacifasističnih postojank, ki jih tržaški borci ne bi mogli premagati, ker

niso imeli na razpolago nikakega težjega orožja. Med te postojanke spadajo trdnjava Sv. Justa, Justična palača, Montebello, nemške utrbe na Opčinah in tovarna žarnica »Alba« pri Sv. Soboti, ki pa je padla že v zgodnjih jutranjih urah 1. maja, ko so se jugoslovanskim enotam predala tudi čete na Montebellu.

Cetudi se poveljstva ostalih postojank niso hotela predati, češ da se bodo predala le redni vojski, jih to zavlačevanje ni rešilo. Pod pritiskom jugoslovanske armade so naslednjega dne vendarle izobesili belo zastavo in tako je bil Trst osvobojen. Pri osvoboditvi Trsta pa so poleg jugoslovanske ljudske armade imele precejšen delež prav tržaške antifašistične enote, ki so se borile pod poveljstvom Komande mesta, saj so štejele pred zaključkom operacij manj kot 7.000 oboroženih mož.

O ENEM NAJMANJ
ZNANIH POGLA-
VIJ V PSIHIATRIJIV življenju pridobljene lastnosti
se v bližnjih rodovih ne podedujejoDedovanje duševnih bolezni je eno izmed najbolj zanimivih hkrati pa tudi najmanj znanih poglavij v psihiatriji. Dednostni zakoni so bili spoznani na primerih iz rastlinskega in živalskega sveta, vendar so v mnogo večji meri kot pri ljudeh. Razlogov za to je več, glavni pa so ti: 1. človeški par daje premajhno število potomcev, dednostne zakone pa je mogoče preveriti le na velikem številu pri-
menov. 2. ljudje se križajo po naključju in ne ustvarjajo postojnosti v splošne namene; 3. dednostna osnova pri starših je neznana, medtem ko pri poskusih z rastlinami vedno vemo, kaj križamo in kaj je dednostna osnova, s katero delamo; 4. zaporedje generacij je pri rastlinah mnogo hitreje kot pri ljudeh in je v istem časovnem razdobju v rastlinskem svetu mogoče mnogo več opazovanj; 5. pri človeku in pri neštetokrat ugotovili

Proučevanje dednosti pri človeku je mnogo težje kot v rastlinstvu, ker je tu načrtno in v znanstvene namene namenjeno križanje nemogoče in ker je povprečna življenjska doba za tak študij razmeroma dolga

da s križanjem določenih vrst rastlin dobivamo potomce, ki se vedno v istih stetičnih odnosih in z istimi lastnostmi, tega pa ni mogoče brez rezerve prenesti na ljudi.

Pravzaprav na tako preučevanje ni dopustno, ko gre za duševne pojave. Psihični pojavi niso neka določena oblika, temveč vplivajo na celotno psihično podoba človeka, ki se podeduje »gotovo«, temveč vplivajo nanjo številni drugi zunanji činitelji, in jo oblikujejo skozi vse življenje. Vse to so razlogi, zaradi katerih so bili mnogi pojavi določeni nereseni.

Znanstven preverjenih pojavi s področja dedovanja pa ni mogoče niti obstrni. V psihiatriji in nevrologiji

so skupine obolenj (in to zelo veenke), ki se pojavljajo pri neposrednih potomcih v nekaterih družinah. V takem položaju pa z zapiranjem oči pred dejstvi ni mogoče doseči, da bi dejstva prenehala obstajati.

Zelo razširjena je zabluda, ki jo je treba razbistri, da se v življenju pridobljene lastnosti podedujejo. Te lastnosti se ne podedujejo v bližnjih rodovih Človeška enota, ki jo imamo pred seboj, se z vsemi prejšnjimi lastnostmi, imajočimi fenotip. Ta fenotipski ustroj osebnosti se ne podeduje. Vsaka taka človeška enota pa ima v sebi dedno osnovo, ki se imenuje genotip.

To dedno osnovo so stari in njihovi predniki dobili od prejšnjih rodov in jo izročili nedotaknjeno svojemu potomstvu. (Pogosto opazimo, da je nekdo bolj podoben svojemu staremu očetu ali komu drugemu v sorodstvu, kot svojim staršem). Ta dedna osnova (genotip) ni povsem nespremenljiva; podvržena je spremembam — le da se te spremembe odvijajo izredno počasi, v stoletjih, torej v časovnih presledkih, ki so nam nedostopni. Tudi lasti povsem dedno, da se pridobljene lastnosti ne podedujejo; v mnogih stoletjih se pridobljene lastnosti, nastale v novih življenjskih pogojih, zgostijo in prebivajo v genotipsko sfero (dedno osnovo) in postajajo dedni elementi.

Gregor Mendel se je prvi začel ukvarjati z eksperimentalno dednostjo ved in pri tem odkril nekatere zakone. Postavlja se vprašanje, ali se lahko to nanasa tudi na bolezni sploh, kajti bolezni so stanja, pridobljena v življenju. Najverjetnejši odgovor na to vprašanje se glasi: bolezni so zapleteni pojavi, ki ne prizadevajo samo nekakega dela telesa, temveč ves organizem. Največji del duševnih obolenj ali vsaj najpomembnejše mnenji: shizofrenija in manično-depresivna psihoza (Psihosenza) niso gotovo obolenja možganov. To so bolezni presnove, bolezni motenj v

2. Odkriti in izraziti histvo »regionalnega«, to je vedno izrekanje tiste »splošne« resnice, resnice vsakega. To ni nauk. To je kategorija, ki se razume sama po sebi v vsakem pisatelju. Zato vse tisto, kar je ustvaril v knjigah, je skozi pisatelja po nevidnih žilah utripalnicah nahanjal neki njegov košček sveta; po teh utripalnicah zaživi tudi tisto minulo in umrlo, ker ga ustvari človek, ki je edini zmožen, da s svojo umetnostjo vzpostavlja povezanost in trajanje.

Razprava se je že začela, Leonov je med manj discipliniranimi odposlanci, vendar pa sva vstala in se poslovia povsem toplo in preprosto, zakaj tudi on je bil nekdo, verjetno vsaj enkrat, v mojem trenutnem položaju, jaz pa ko poznam dobro in od zadržan, in kadar koli mi je bilo težko, kadar koli sem obupan molčal, ne morem povedati, kar sem želel, ali kadar nisem imel kaj zaupati papirju, tako brez vsebine ali prepoln vsebine obupavanja, sem jemal njegove knjige in

se zdravil, reševal in tolažil s čarovništvom njegovih besed. Jezil sem se sam nase, ker se mi niso niti zlahka zahvaliti, da me je kot pravi in stari bogataš pogostil s temi dvajsetimi minutami.

Veliko je bilo moje veselje, ko naju je povabil na večerjo in naju z avtomobilom odpeljal na svoj dom v Ulico Maksima Gorkga. Leonov torej ne stane v naselju v vilah, v katerem živijo samo pisatelji. V isti hiši in v istem nadstropju stanuje tudi Fadejev. Naselje pisateljev in te žive, soodbojne »adnanke«, katerih predhodnike je nekdo neumisljeno razkrinkaval Gorki, je ostro kritiziralo tudi več odposlancev na kongresu. Stanovanje Leonova ima, kakor se zdi, vse tisto, kar želi njegov gospodar, da bi imelo. To ni ne malo ne veliko zanj, ki je brez razpore pritrčen in topel, v svoji hiši se bolj nemiren in zmerom pameten in otožno razmišljen, tudi ko se namerja prepričljivo in kadar je treba. To je zame veliki umetnik, v marsičem tudi časten vnuč Dostoevskega,

eno izmed najbolj nadarjenih persa sodobne Rusije, drugo, od največjega epika tega stoletja, Solohova. Zdi se mi, da je znal bolj pesniško kot vsi povedati tragiko nezadovoljstva uporniške krvi revolucije, smisel in nesmisel nje odpuščenih otrok, tistih, ki po naskoku na stepskih konjih s sabljami niso mogli spodobno hoditi po državni, poslušati, ukazovati, in so gleda na to, koliko so »zgoraj« ali »spodaj«, po trajnostni sili zmagovalcev na oblasti postali novodobni nasilniki ali satiri, večni malomestani.

V svoji domovini je zame skupaj s Solohovom, po knjigah pa bolj kot on, bolj pesniško kot vsi, najpogostejše z bogatim navdihom in izrazom izrekel in izreka ednove teme, čeprav se mu ni vedno posrečilo uspešno, da se je plačeval davek z nadarjenostjo in trajanjem tragično popačenosti velike humanistične ideologije pod njegovim nehom. Leonov globoko, in premišljeno razume, dušo svojega naroda, živi z dramo njegovega vzpona, padca mu v celoti, pa je zato in zavoljo marsičesa drugega, česar ne znam, in ne morem povedati, izredno dragocen nenapor človečnosti v vsem.

Gibneje od preiskovalnega organa sem stopil v delovno sobo Leonida Leonova. Niso me zmedli tisoči vezanosti in lepo zloženih knjig, tudi ne navadna in prazna pisalna miza s šopom svinčnikov. Presenetila in brez skrivnosti pritegnila pa me je kovarska mizica s primeži in drugim orodjem zvržen pisalne mize, in domislil sem se mojstra Pchova iz Blaguje, h kateremu je pogosto odhajal pisatelj Firsov k kvadratisti sukni, ko je iskal eprave, golega človeka v Moskvi, kjer so na periferiji in podzemlju strele rdečarmejcev zamenjali strelj hudo delcev in milicijonov sovjetske oblasti, domislil sem se torej Malopridneza in to povedal. Odobravajoče in veselo se je nasmajal in rekel, da ljubi mehaniko in kovarsko delo. Sam je domislil napravil lestene, v svoji hiši opravlja vse tehnične popravila, pač v zadovoljstvo svoje ljudno stroge in močnejše žene. Da bi mi potrdil znanost svojih imar, je Leonov vzel iz omare dva lesena kipeca, groteskna, fantastična in nedvomno nadarjena, in je pripenil, da sta zaročnica darilo ženi, kar tedaj ni imel čenarja za prstan. Pozneje sem videl, da nise brez velikih namenov, toda z lepimi uspehi, tako da je z rahločimni okusom in domišljijo ilustriral svoj prvi roman, napisan neposredno po motivih in snovi rokopisa Velikega grešnika Dostoevskega.

Leonov duhovito in odličnjoško rečno vodi svoje pisateljsko gospodarstvo: ljubeče in strogo hrani svoje stare rokopise, nekatere celo z naravnimi: čtega ne tiskajte nikoli in nič. Pogledal sem ga z zalostjo: gosti, nemirni lasje so vsi in za zmerom zavzeti s svinjo. Razumel je moj pogled in rekel, da je bil rojen v poslednjem letu devetnajstega stoletja, in je v samozaljubljenosti z nasmehom, ne brez žalosti, da si je znal izbrati družbo, imenoval nekaj največjih, ne samo Rusov, ki so bili rojeni skupaj z njim v istem stoletju. Sredi večerje nama je pokazal zanimivo zbirko stihov, risb, karikaturn, epigramov, šal anekdot in vseh mogočih besedil o ruski ebanji, stari kopalnici, opisani v njegovem romanu Skutarski. V zbirki — albumu so besedila in risbe od cerkvenih pisateljev pa do velikih fizikov, biologov, zdravnikov, pisateljev, akademikov, igralcev, Paula Eluarda, Kaskalova, Picaassa, Matissa, menda sto samih slavnih ljudi, med katerimi sem na gospodarsko želo z siromsko slavico prišel tudi jaz, ko sem napisal dva brezpomembna stvika.

Toda še vedno smo v njegovi delovni sobi in vso mojo pozornost zavzema povprečen portret starca. »Dobro pogledaj oč! Kajne, da sva si podobna?« V dvomih sem, toda opazam polobnost globokih, temnosivih oči Leonova in starca na portretu.

«... Da, da, podobna sva si. Popolnoma. To je moj praded... Zdravna me je vprašal neki ameriški časnikar: V čem je pomen ruske revolucije? Odgovoril sem mu s preprosto zgodbico: Ali vidite tega starca s pametnim obrazom in lepimi očmi? To je moj praded. Bil je muzik. Nekega dne je blodil po gozdu, veste, tudi jaz zelo, zelo ljubim gozd, tudi jaz blodim po njem in veliko mi je do tega, da se ruski gozd ohrani...»

Toda še vedno smo v njegovi delovni sobi in vso mojo pozornost zavzema povprečen portret starca. »Dobro pogledaj oč! Kajne, da sva si podobna?« V dvomih sem, toda opazam polobnost globokih, temnosivih oči Leonova in starca na portretu.

«... Da, da, podobna sva si. Popolnoma. To je moj praded... Zdravna me je vprašal neki ameriški časnikar: V čem je pomen ruske revolucije? Odgovoril sem mu s preprosto zgodbico: Ali vidite tega starca s pametnim obrazom in lepimi očmi? To je moj praded. Bil je muzik. Nekega dne je blodil po gozdu, veste, tudi jaz zelo, zelo ljubim gozd, tudi jaz blodim po njem in veliko mi je do tega, da se ruski gozd ohrani...»

Toda še vedno smo v njegovi delovni sobi in vso mojo pozornost zavzema povprečen portret starca. »Dobro pogledaj oč! Kajne, da sva si podobna?« V dvomih sem, toda opazam polobnost globokih, temnosivih oči Leonova in starca na portretu.

«... Da, da, podobna sva si. Popolnoma. To je moj praded... Zdravna me je vprašal neki ameriški časnikar: V čem je pomen ruske revolucije? Odgovoril sem mu s preprosto zgodbico: Ali vidite tega starca s pametnim obrazom in lepimi očmi? To je moj praded. Bil je muzik. Nekega dne je blodil po gozdu, veste, tudi jaz zelo, zelo ljubim gozd, tudi jaz blodim po njem in veliko mi je do tega, da se ruski gozd ohrani...»

Nadaljevanje sledi

Velik potres je pred dnevi tako rekoč uničil eno gospodarsko najvažnejših mest Grčije — Volos. Pri potresu je izgubilo življenje več ljudi, se več je bilo ranjenih. 55.000 ljudi pa je ostalo brez strehe. Na sliki vidimo grške vojaške, ki odstranjuje ruševine. Slika nam dovelj jasno kaže posledice potresa

